

Op pad met de architect van het Lipsius

6

Voor het eerst in twintig jaar is Evert Kleijer (82) terug in zijn gebouw. Maar hoe lang zal het nog blijven (be)staan?

Angst voor oorlog Wouter Linmans beschrijft de angst voor een dreigende wapenwedloop na de Eerste Wereldoorlog. Zo zou een mysterieuze straal dood en verderf kunnen gaan zaaien.

10

7

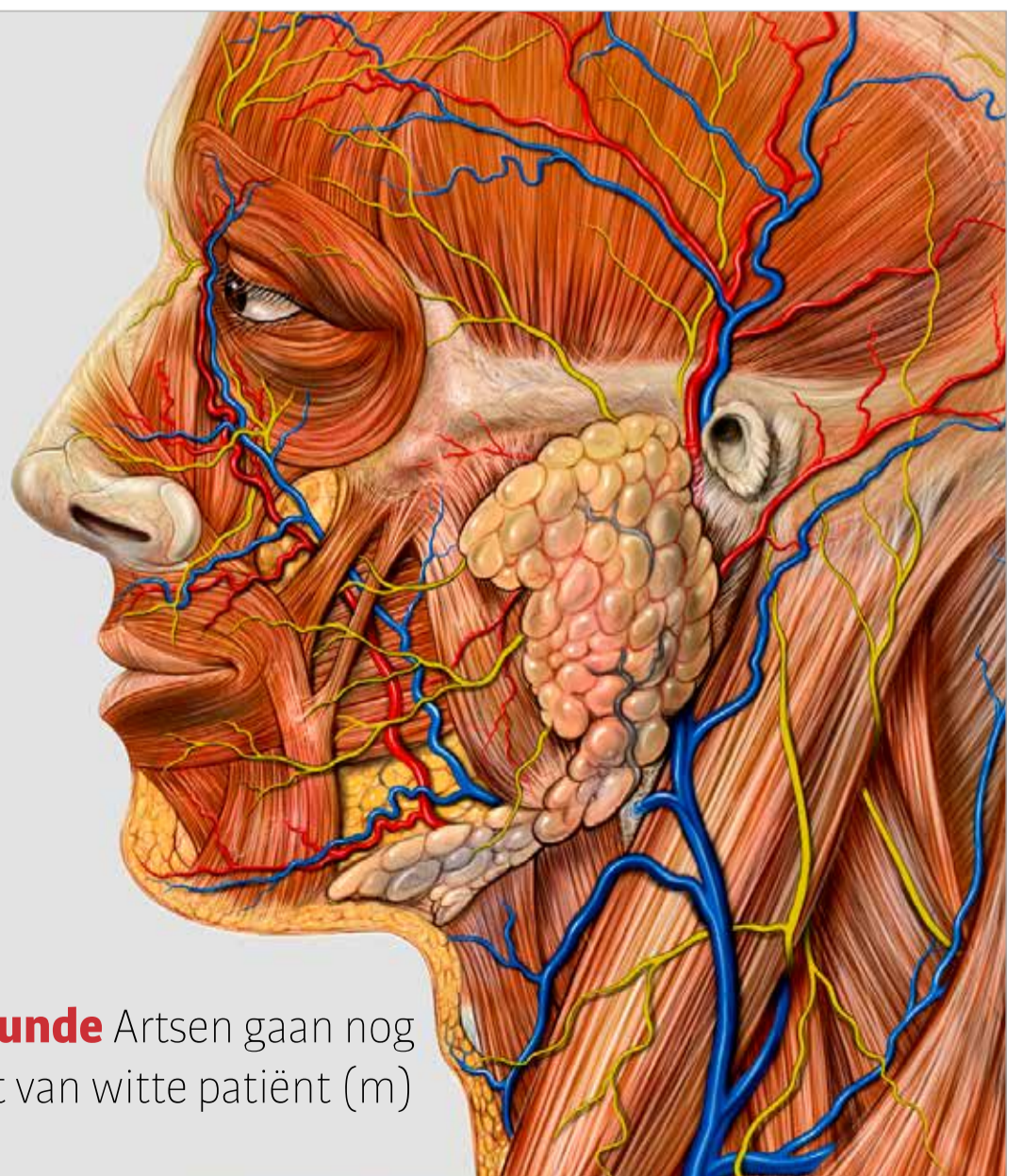
Hoe de werkdruk in twee eeuwen veranderde

Knokken in het bos Hoe kwamen de foto's van vechtende hooligans tot stand? Daarover verschillen de rechter en de fotograaf van mening.

14

8

Geneeskunde Artsen gaan nog te vaak uit van witte patiënt (m)

Universiteit Leiden rekent onrechtmatige contractkosten

Het Housing Office van de universiteit vraagt huurders om 75 euro contractkosten te betalen, terwijl de Hoge Raad deze zomer oordeelde dat verhuurders niet meer zulke kosten mogen rekenen.

DOOR SUSAN WICHGERS

Het Housing Office huurt een vast aantal woningen van Duwo en verhuurt deze voor een of twee semesters aan internationale studenten, om ze tegemoet te komen op de krappe woningmarkt. Om de kosten te dekken vraagt Housing daar een *fee* voor van 350 euro. Daarnaast moeten huurders 77,50 euro schoonmaakkosten en 75 euro contractkosten betalen. Volgens de website dekt dat de kosten voor het maken van een persoonlijk contract en het inspecteren van de kamer. Contractkosten zijn al een hele tijd omstrede omdat verhuurders daarmee makkelijk extra geld van huurders konden vragen. In een arrest van juli heeft de Hoge Raad zo-

genoemde 'prejudiciële vragen' beantwoord, waaruit heel duidelijk blijkt: verhuurders mogen niet zomaar contractkosten vragen. Volgens Elout Korevaar, huurrechtadvocaat en docent burgerlijk recht aan de universiteit, moet je bij contractkosten altijd afvragen wat een verhuurder

ervoor doet. 'Het uitgangspunt is: als iets tot de normale taken van een verhuurder hoort, mag je er geen geld voor vragen. Het maken van een contract hoort absoluut bij de normale taken van een verhuurder.'

Alleen als er extra diensten worden geleverd, bijvoorbeeld het maken van een naamplaatje, dan mogen er extra kosten worden gerekend. 'Of als ze studenten zouden helpen met inschrijven bij de gemeente of het aanvragen van een BSN. Dan is het logisch dat ze daar wat voor rekenen. Daarbij moet het ook nog in het belang van de huurder zijn, niet voornamelijk in dat van de verhuurder.' Jeroen 't Hart, directeur van Studenten- en Onderwijszaken waar het Housing Office onder valt, laat weten dat de contractkosten opnieuw beoordeeld zullen worden. 'Tot nu toe zijn wij altijd uitgegaan van het feit dat je contractkosten mag vragen die redelijk en niet buiten proportie zijn en dat je expliciet moet vermelden waar deze kosten aan worden besteed, zoals we met de uitleg op onze *costs page* ook doen', aldus 't Hart. 'Het arrest is recent, en we zullen met onze juristen kijken naar de implicaties ervan voor de studenten die in februari komen.' Advocaat Korevaar heeft ook bij de *fee* van 350 euro twijfels. 'Het is niet dat ze die huizen zelf nog moeten vinden, dus dat is wel veel geld. Ze zouden die kosten beter in de huurprijs kunnen verwerken. Duwo vraagt vermoedelijk een lagere huurprijs dan de maximaal redelijke huurprijs conform het puntenstelsel, dus daar zit nog genoeg ruimte voor Housing om meer geld te vragen.'

Volgens 't Hart is dat geen optie. 'De *fee* wordt gebruikt om kosten te dekken om de student te helpen in zijn zoektocht naar een kamer. Zij geven voorkeuren op qua prijs, locatie en duur zodat wij daar een passende kamer bij kunnen vinden. Deze kosten kunnen niet worden verrekend met de huurprijs, aangezien dit kosten zijn die gemaakt worden door de universiteit en los staan van de huurprijzen die door DUWO worden vastgesteld.'

Weinig animo voor avondcolleges

Studenten en docenten van de faculteit Geesteswetenschappen zien weinig in het plan voor meer onderwijs tussen 17 en 19 uur. 'Als iedereen moe is, wat haal je dan uit zo'n les?'

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

Decaan Mark Rutgers van de faculteit Geesteswetenschappen zei twee weken geleden in een interview met *Mare* dat er op deze faculteit nog relatief weinig onderwijs is op vrijdag en op het tijdslot van 17 tot 19 uur. Daarvan moet meer gebruik worden gemaakt om de studententromen in het Lipsius beter te spreiden, stelde hij. Erg populair is dat vooruitzicht niet, bleek tijdens de laatste faculteitsraadsvergadering. 'De meeste studenten die wij hebben gesproken ervaren dat als enorm onprettig', zei raadslid Jeppe Bandringa van studentenpartij LVS.

Telefonisch licht hij zijn punt verder toe. 'Als je al de hele dag in de weer bent geweest met studie, ben je op dat uur tamelijk moe en gaar. Bovendien is het dan gewoon etenstijd. De colleges beginnen vaak al om 9 uur 's ochtends, veel studenten zijn tegen die tijd hongerig.' College volgen van 19 tot 21 uur heeft eerder zijn voorkeur. 'Als je de gelegenheid hebt gehad daarvoor te eten en pauze te nemen is dat wel te doen. Dan heb je weer nieuwe energie. Maar de middag wordt wel erg lang doorgetrokken als je om 17 uur nog aan een college moet beginnen.' Volgens Bandringa is het dan ook geen goede oplossing. 'Als iedereen moe is, wat haal je dan uit zo'n les?' Hoogleraar bij Japanstudies Katarzyna Cwiertka herkent dat. 'Ik heb vroeger twee jaar college gegeven op dat tijdstip. Ik vond het wel handig, zo kon ik de file omzeilen. Maar ik heb er slechte ervaringen mee: studenten waren niet meer wakker, er was geen discussie omdat ze zich achter elkaar verscholen. Hun alertheid is op dat tijdstip enorm afgenomen.' Daarnaast heeft ze andere bezwaren. 'Ik heb zelf geen kinderen, maar mijn collega's wel. Iedereen heeft recht op een privéleven. Wat is het

volgende? Dat we in het weekend moeten werken? We hebben niet voor niets een wettelijk geregelde werkweek van 38 uur.' Ook vreest ze dat hoogleraren het goed voor zichzelf zullen regelen 'onder het mom van "ik ben belangrijk"', ten koste van de jonge docenten. 'De werknemers met tijdelijke contracten krijgen dan de vervelende tijdslots.'

Onderwijs tussen 17 en 19 uur willen studenten en docenten dus liever niet, maar tegelijkertijd klagen ze wel over de grote drukte in het Lipsius. Is het spreiden van de studenten over een groter deel van de dag dan niet de enige oplossing? Bandringa denkt van niet. 'Ik ben een groot voorstander van fysiek college, maar misschien is het nog beter online hoorcollege te volgen op een normaal tijdstip dan fysiek van 17 tot 19 uur. En als het een werkgroep betreft, zou het al schelen als de kantine opengaat zodat we nog wat eten kunnen halen.'

Als het echt niet anders kan, vindt Bandringa dat er goed moet worden gekeken naar de collegeroosters. 'Studenten die college krijgen op het tijdslot van 17 tot 19 uur, moeten die dag dan niet al om 9 uur maar pas in de middag zijn begonnen en moeten niet na 19 uur nog een college krijgen.' Ook Cwiertka ziet meer in online college geven 'op normale tijden' dan fysiek tussen 17 en 19 uur. Maar bovenal vindt ze het symptoombestrijding: 'Het probleem is dat er te veel studenten zijn. Dit is het moment om te zeggen: we stellen een numerus fixus in. Waarom zouden we steeds moeten groeien? We zijn toch geen beursgenoteerd bedrijf? De universiteit is een soort plofkip geworden.' Decaan Rutgers reageerde in de faculteitsraad op de zorg van Bandringa: 'Onze faculteit maakt ten opzichte van andere faculteiten weinig gebruik van de ochtend- en avonduren. Maar onderwijsruimte is zeer kostbaar en die moeten we dus optimaal benutten. Ik zeg niet dat dat altijd handig is: ik durf te beweren dat college geven op een ongelukkig tijdstip invloed heeft op de evaluatiescore van docenten. Het is dus geen wens, maar we moeten nu eenmaal beter omgaan met de ruimte.'

Daar was de kermis weer, en nog een dag extra ook

FOTO'S SIMONE BOTH

Het was weer ouderwets druk in de binnenstad afgelopen weekend, ondanks de regen. Het Stationsplein, de Lammermarkt en de Beestenmarkt werden drie dagen lang omgetoverd tot de grootste kermis van het jaar. Een extra dag dit jaar, omdat 3 oktober op een zondag viel. Daarom werd Leidens Ontzet dit jaar op 4 oktober gevierd, traditiegetrouw met de reveille, koraalzing en haring en wittebrood. Maandag was de universiteit dan ook dicht, maar studenten van de hogeschool hadden minder geluk: door 'een foutje' moesten die gewoon naar college. Dat kwam ze op flink wat kritiek te staan, waarna hogeschool heeft toegezegd volgend jaar gewoon weer dicht te zijn met 3 oktober.

Aanpak werkdruk blijft papieren werkelijkheid

De universiteitsraad is het gepraat over de hoge werkdruk zat. Het college van bestuur moet met concrete plannen komen om het probleem aan te pakken. 'Het is heel simpel: we moeten meer mensen aannemen.'

DOOR VINCENT BONGERS

Na een oproep van actiegroep WOinActie stuurden begin 2020 ruim zeventienhonderd universitaire medewerkers klachten over structureel overwerk naar de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Die startte een onderzoek naar de universiteiten. Ook Leiden kwam aan bod. De Inspectie SZW ontving het plan uit 2018 om werkdruk aan te pakken van de universiteit en stelt onder andere dat 'de achterliggende oorzaken van de problematiek in kaart worden gebracht'. Het college van bestuur is daar ook mee bezig, blijkt uit diverse documenten. De universiteitsraad vindt

echter dat er snel concrete maatregelen nodig zijn om de werkdruk te verlichten. Alleen praten en analyseren is niet genoeg. 'Volgens mij moeten we veel scherper zijn', zei Bas Knapp van studentenpartij LSP vorige week tijdens de raadsvergadering. 'Op een gegeven moment kom je in een fase waar je het college kunt vragen om een gericht deltaplan werkdruk. Ik mis zo'n duidelijk plan. We hebben het er al zo lang over. De raad moet het college veel meer aansturen bij het aanpakken van deze problematiek.' 'Het is heel simpel', stelde Remco Breuker van personeelspartij FNV: 'Er zijn te weinig mensen voor het werk dat er ligt. We moeten gewoon meer medewerkers krijgen. Is er een Leids deltaplan om het geld daarvoor vrij te spelen? Want uit Den Haag gaat het niet snel komen. Op zo'n plan moeten we ons concentreren, maar in plaats daarvan krijgen we paretjes als: "facultaire verkenning werkdruk en bewustwording". Ik ben me allang bewust van het

probleem. Dat zijn we allemaal.' Breuker werd er bijna moedeloos van: 'Ik heb dit verhaal ook al tien keer verteld in de raad. Excuses voor de herhaling, maar het moet blijkaar weer worden genoemd, want er gebeurt niets aan. Daar word ik boos om. Ik heb het gevoel dat er een papieren werkelijkheid wordt gecreëerd die weinig te maken heeft met het verlagen van de werkdruk in de echte wereld.' Lis Kerr van personeelspartij PhDoc ging vervolgens in op het ultimatum dat actiegroepen Casual Leiden en o.7 onlangs tijdens de protestactie de Ware Opening in Utrecht gaven aan universiteitsbestuurders. 'Uiterlijk 21 december, het einde van dit semester, moeten er concrete plannen liggen van de colleges', zei Kerr. Anders volgen er acties en mogelijk zelfs stakingen. 'Dat is wel een signaal dat het erg urgent is.' Maandag spreekt de universiteit met het college over de kwestie.

Hoe mijn uitzicht veranderde in het absolute niets

Turend door het dubbelglas van mijn tijdelijke kamerraam van de Leidse GGZ-instelling Rivierduinen openbaarde de wereld zich zoals ze was: tegenover mij en niet mét mij. Wandelaars begaven zich naar faculteit, ziekenhuis of station. De rol als participierend en alledaags wezen die twee maanden eerder nog voor mij weggelegd was, was meegezogen door het onverbiddelelijke noodlot van het neuroot-zijn. Ik was niet meer van maar ook niet meer in de wereld. Wij zaten hier veilig, maar toch drong de werkelijkheid uiteindelijk door in ons afgelegen vacuüm. Eerst via de televisie, daarna via opgelegde regels, manifesteerde de pandemie zich als last in ons leven.

Eén dag na de afkondiging van de lockdown veranderde het uitzicht van mijn kamerraam van een schouwtoneel met buitenstaanders in een beeld van het absolute niets. Er was niemand meer, geen mens en geen beweging. Niet alleen ik was in verval, maar de hele wereld. Waar ik eerst licht optimistisch was over mijn herstel, begon ik zwartgalliger te denken. Wij mochten tijdelijk niet meer sporten met elkaar, wat een ramp was voor ons aangezien beweging iets magisch doet met neurotici. Het wekt op, verlegt de aandacht van het brein

en zijn krenkingen naar het lichaam, en geeft betekenis aan de dag. Samen eten mocht ook niet meer. De maaltijden moesten voortaan eenzaam en alleen op onze kamers worden opgeslokt. Naar normale maatstaven valt het niet te beoordelen hoe ik die omslag ervoer. De pandemie vergrootte alles uit. Mijn sterkste herinnering aan de twee weken in het Dolhuis was het mijmeren over het verval van de wereld. Defaitisme is daar het mooiste woord voor. Keer op keer luisterde ik naar *La Bohème* van Charles Aznavour en ik kon me niet aan de gedachte onttrekken dat dit lied voor mij geschreven was. De mooiste periode- vol plezier en vertier, *Wein, Weib und Gesang* en levenslust- lag achter me. In dat tranendal moesten wij ons ook nog overgeven aan dat pandemiegeklungel. Anderhalve meter afstand houden gold ook opeens voor de ruimte tussen onze witte tuinstoelen waar wij samen ons sigaretje opstaken. Oh, ik mag geen hand meer geven, ongemakkelijk gegiechel volgend. Eerst nog maar één vaste gast per dag mogen ontvangen, dan weer twee vasten gasten in de week. We mochten geen bezoekers meer in ons verblijf ontvangen. Dan maar naar het koffientje – oh, dat kan ook niet meer. Nou, dan maar samen in de auto zitten met een thermoskan koffie.

Het wereldse lijden werd mijn lijden. Waar ik eerst zo in mezelf en in mijn dwangkwalen gekeerd was, kwam de wereld ook nog eens op mijn schouders te liggen. De herinneringen aan deze tijd zijn moeilijk chronologisch te vertalen. Eerder zitten ze in compartimenten, die op hun eigen wijze een licht scheppen op mijn periode voor, tijdens en na het Dolhuis. En dus ook de pandemie als compartiment.

OLAF LEEUWIS is student International Relations en haalt op deze plek herinneringen op aan zijn tijd in 'het Dolhuis'

Nog één keer wandelt de geestelijk vader door 'zijn' Lipsius

Hoewel de Humanities Campus niet doorgaat, lijkt de universiteit nog steeds het Lipsius te willen slopen. Op verzoek van Mare geeft architect Evert Kleijer (82) een laatste rondleiding om de bedoeling van zijn gebouw uit te leggen. 'Het ziet er belazerd uit. Smerig.'

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN
FOTO'S TACO VAN DER EB

Het is lunchpauze, de tafels zitten vol en het krioelt van de studenten, als de 82-jarige architect Evert Kleijer voor het eerst in ruim twintig jaar voet zet in 'zijn' Lipsius. 'Het gebouw wordt gebruikt zoals het is bedoeld', constateert hij tevreden, doelend op het volle restaurant en de haastende studenten. Dan kijkt Kleijer omlaag en treurt: 'Maar deze vloer slaat natuurlijk nergens op.'

Het gebouw ziet er, zeker aan de binnenkant, allang niet meer uit zoals Kleijer het in eerste instantie had bedoeld. In 2004 kwam er een grote renovatie, waarna het pand dat jarenlang in de volksmond 'het LAK' heette (vanwege het gelijknamige theater dat er was gevestigd) officieel werd omgedoopt tot 'Lipsius'. Het heeft sindsdien iets weg van een stationshal: er kwam een grote klok bij de ingang, en de betonnen vloer werd vervangen door dezelfde grijswitgeblokte tegelvloer die in veel NS-stations lag.

Hij houdt er niet van om 'gebruikers allemaal beperkingen op te leggen', maar Kleijer kan de nieuwe inrichting niet waarderen. Met name de vloer komt nog een paar keer ter sprake tijdens het interview. 'Ik vind dat zwartgrijswitte gefonkel echt verschrikkelijk. Een klinkerstraatje had ik prima gevonden, dat is betrekkelijk homogeen materiaal. Het gebouw leeft zoals het is bedoeld, maar die vervelende vloer geeft geen evenwicht, net als de flauwekul aan de muur.'

Hij wijst naar de enorme posters en bedrukte doeken die aan de wanden hangen, de grote klok bij de ingang, en de witte uithangbordjes aan de muur. 'Wij hadden een paar simpele borden bedacht, aan de zijkant, net als een uithangbord voor een winkel op straat. Nee, ik apprecieer dit niet.'

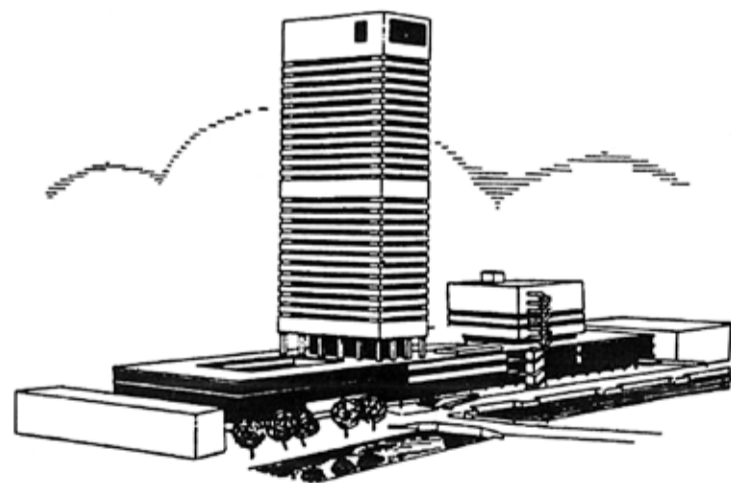
Kleijer haalt een dun boekje uit een gele envelop: *Leidse Leerstof, Ontwikkeling en analyse van een bouwwerk*. Hij schreef het om in zijn colleges aan de TU Delft te gebruiken, waar hij jarenlang doceerde.

Op de cover staat een foto van het Lipsius zoals het er ooit uitzag: strak, met grote ramen, en de glazen kunstwerken aan het plafond duidelijk zichtbaar. De vloer is van beton, en heeft dezelfde kleur als de muren. 'De mensen, het leven, en de meubels, daárin zitten de details', zegt Kleijer.

Toch was en is niet iedereen blij met Kleijers creatie. Na de renovatie in 2004 zei universitair hoofddocent Frans-Willem Korsten in zijn speech hij zich niet meer kon herinneren hoe het gebouw eruit had gezien, 'en het ook niet meer wilde weten'. LAK-directeur Ronald Helmer wilde niet zeggen dat hij het gebouw nu 'mooi' vond, maar 'wel mooier'. 'Nee, dit lelijke eendje gaat nooit een mooie zwaan worden, maar het kan nu wel wat blijer zwemmen.'

Volgens de plannen voor de nieuwe Humanities Campus zou het gebouw ook tegen de vlakte gaan. Het Lipsius moest wijken voor een centraal plein met veel groen, een 'bruisende' plek waar alles '24/7 in beweging is'. Maar twee weken geleden trok de universiteit na vijftienhalf jaar alsnog de stekker uit de campus. Op de vraag hoe de faculteit verder moet zonder nieuwbouw, antwoordde decaan Mark Rutgers: 'Ik wil wel een onwaarschijnlijk scenario schetsen, en dat is dat we het huidige Lipsius gaan oplappen. Dat lijkt me onverstandig.'

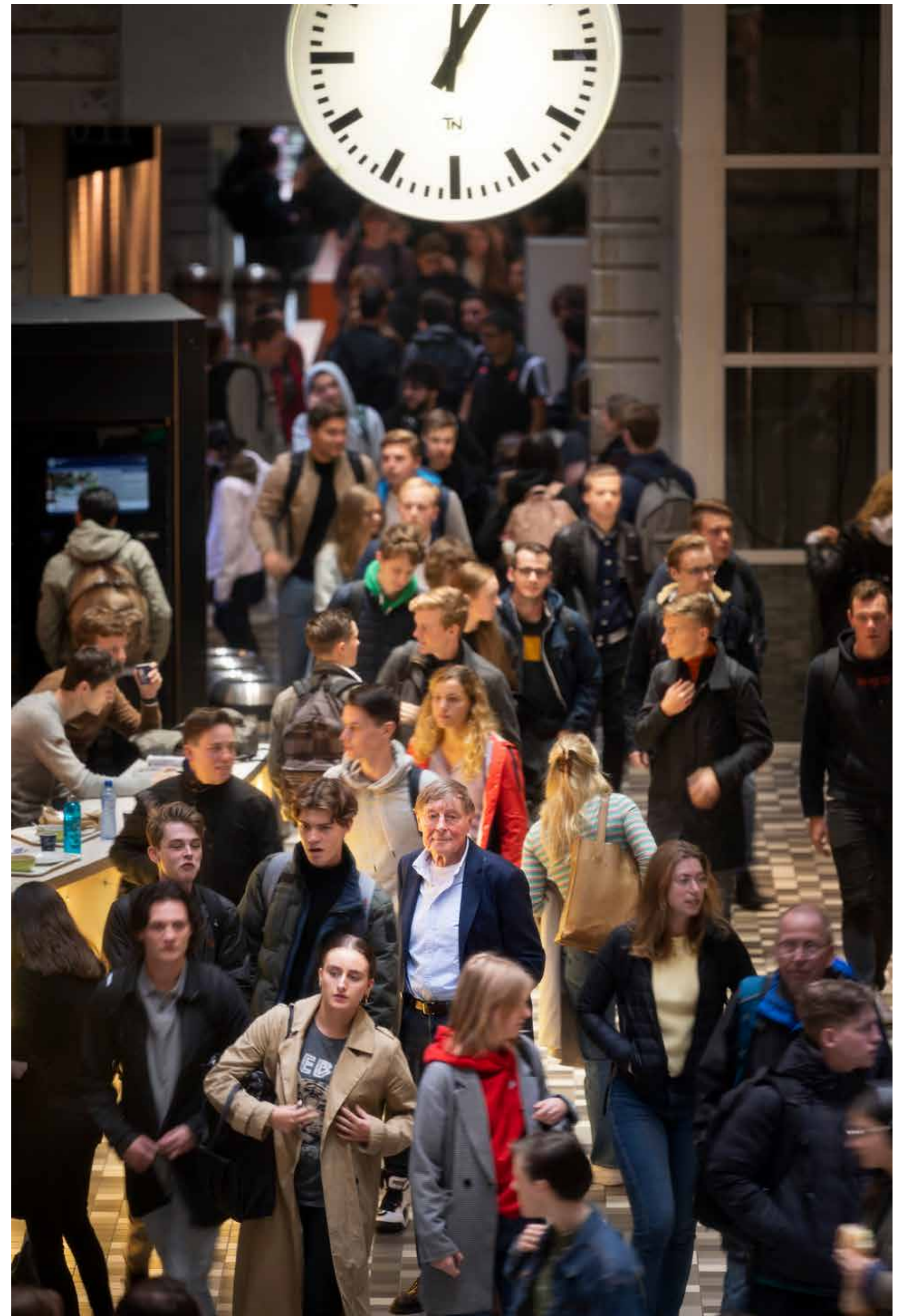
'Dat gefonkel van die tegeltjes: echt verschrikkelijk!'

Het had ook een wolvenkrabber kunnen zijn

Het Lipsius – en de universiteitsgebouwen eromheen – waren eigenlijk plan B van de universiteit. Net als nu met de Humanities Campus, ging er een lange strijd aan de bouw vooraf. En net als nu moest de universiteit 'terug naar de tekentafel' toen het eerste plan onder protest van de Leidse bevolking moest worden opgegeven, ook al was de gemeenteraad er al mee akkoord.

De meningen over het Lipsius mogen dan misschien verdeeld zijn, het alternatief was een stuk ingrijpender. Het ging namelijk om een enorm complex van tweehonderd bij vijftig meter, met daarop twee torens: een van 40 meter én een wolvenkrabber van maar liefst 120 meter. Ook stond er een parkeergarage op de planning voor 500 auto's. Het plan was gemaakt door de Amsterdamse architect Piet Zanstra, wiens werk ook nogal gemengde gevoelens oplevert. Een paar van zijn gebouwen werden onder gejuich gesloopt. In een interview betoogde hij destijds dat 'Leiden een silhouet moet krijgen'. 'De Leidse binnenstad is mooi, maar heeft geen verticale elementen. Er is vroeger een keer in de Middeleeuwen een toren bij de Pieterskerk geweest, maar die is ingestort.' Zo'n toren moest opnieuw verrijzen, vond hij: 'Een geweldige kathedraal, een oceaanstormer van een gebouw. De middeleeuwer wilde iets van grote betekenis voor de gemeenschap ook een grote vorm geven. Dat is ook deze universiteit voor Leiden.' De plannen leidden tot een storm van protest. Uiteindelijk kwam een werkgroep met een alternatief plan: het Witte Singel/Doelencolplex. Vijf clusters, door vijf verschillende architecten. Geen flats, en geen hoogbouw. De universiteit moest haar originele deadline loslaten: eigenlijk had de nieuwbouw al in 1975 af moeten zijn, op de 400ste verjaardag. Uiteindelijk begon de bouw pas in 1978, en werd het in 1983 opgeleverd.

Lipsius of Slipsius?

Het Lipsius heet eigenlijk nog niet zo lang zo. Pas bij de renovatie in 2004 werd het gebouw vernoemd naar de beroemde humanist Justus Lipsius, een van de eerste geleerden die naar Leiden kwam toen de universiteit in 1575 werd gesticht. Hij werd vier keer tot rector verkozen, en vertrok in 1591 weer naar Leuven.

De meesten leken tevreden over de renovatie van het betonnen pand, maar over de naam was nog wat gesteggel. Historicus Leonard Blussé had twee bezwaren: hij vond niet dat de universiteit geduceerd moest worden tot een handjevol iconen. Maar ook daagde hij studenten uit om de naam 'Lipsius' drie keer uit te spreken.

Bij de onthulling van de nieuwe naam zei docent Frans-Willem Korsten dat hij dit een wonderlijk bezwaar vond. 'Maar de heer Blussé is niet de minste dus ik volvoerde de repetitie, was bij de vijfde keer geneigd te zeggen dat het om "lipjes" moest gaan, maar wist bij de zesde keer dat het natuurlijk "slipjes" moest zijn, waarmee ook een indicatie was gegeven welke lipjes hier op *a man's mind* waren. 'De gevolgen van deze exercitie waren zeer onfortuinlijk. Toen ik in Utrecht langs een etalage liep met lingerie, waaronder enige slipjes, moest ik niet denken aan de eerbiedwaardige Lipsius, maar aan Leonard Blussé. Ik moet hem daar nog eens dringend over onderhouden.'

'Was dit vroeger niet het LAK-theater? Ik wist niet dat dat weg was!'

'Ik denk nog steeds dat mijn idee van een straat goed werkt'

Aanleiding om – voor het te laat is – nog een keer met de geestelijk vader door het Lipsius te wandelen. Hij woont tegenwoordig in Oosterbeek. Zijn zoon heeft hem met de auto gebracht, op aandringen van zijn vrouw: 'Ik kan nog wel rijden, hoor, maar zij vond het te ver.'

Met zijn handen op zijn rug wandelt hij rustig door zijn gebouw, terwijl druk pratende studenten langs hem razen en karretjes van het restaurant over de tegeltjes voorbij kletteren. Waar nu de informatiebali zit, was vroeger een winkeltje. De bartafels naast het restaurant, waar mensen aan zitten te studeren, zijn nieuw. 'Maar die storen me niet.' Bij een stampvolle collegezaal gluurt hij even naar binnen. Dan fluistert hij, om het college niet te storen: 'Was dit niet het LAK-theater? Ik wist niet dat dat weg was!'

Hij was begin dertig toen hij begon aan het ontwerp voor het wat het 'Centraal Facilitair Gebouw' ging heten. Hij werkte samen met zijn compagnon Ahrens. 'Voor mij was het fantastisch om als jonge architect zo binnen te komen. Het staat nadrukkelijk op allebei onze namen, maar de actieve ontwerper, dat ben ik.' Het idee achter het Lipsius is een passage: een straatbeeld, maar dan binnen, dat van boven wordt verlicht. 'Zoals je in Parijs prachtige passages hebt, of in Den Haag. Daar hoort licht bij, dus we hebben lichtorens gemaakt. Op de kruisingen heb je dus aan beide kanten daglicht. Dat geeft een straat-aanblik, ook door de verbindingen, en de publieksfuncties – een echt restaurant, een boekenwinkeltje, en het theater. Het is een straat én een foyer.'

Dat een gebouw ingrijpend is veranderd, hoort bij het architectenwerk, weet Kleijer. 'Dat is altijd zo. Ik heb eigenlijk maar één gebouw, de bibliotheek in Oosterbeek, dat hetzelfde is gebleven. Vaak gaat een gebouw heel gauw nadat het is gerealiseerd al ingrijpend op de schop.'

Gelukkig is de deling grotendeels intact gebleven. 'Wat dat betreft is er eigenlijk niet zoveel aan veranderd. Het ziet er alleen belazerd uit. Smerig.' Hij gebaart naar de buitenkant, die een 'goor uiterlijk' heeft gekregen, omdat de metalen roosters in de loop van de jaren erg vies zijn geworden. Ze hadden eigenlijk van roestvrij staal moeten zijn, maar dat paste niet in het budget. Daarnaast zijn de roosters binnen weggehaald en vervuld voor enorme posters. 'Zonde. Aan die afbeeldingen heb je niets, want je kijkt erlangs, niet erop.' Die roosters 'hadden juist een open, grove structuur' en waren bedoeld om de gladde textuur van muren en glas te onderbreken.

'Als je een modern gebouw maakt, dan dreigt daar alleen glad materiaal uit te komen. Maar als je naar de huizen op de gracht kijkt, zie je een duidelijk onderscheid tussen de muren en de ramen. Niet glad op glad, maar glad naast ruw.' Net als de rest van het gebouw, dat is onderverdeeld in verschillende onderdelen, zodat het niet een massief geheel is, maar meer op een rij huizen lijkt. 'Het dreigde aan de buitenkant een grote monoliet te worden: één groot blok. Maar door hoe we de interne organisatie hadden bedacht, konden we ook aan de buitenkant een duidelijke verdeling tot stand brengen.'

Hij telt en wijst van links naar rechts: 'Een, twee, drie, vier delen. In de hoogte springt het ook naar achteren. We wilden onderdelen maken die als keten geschakeld zijn zoals de huizen en andere panden in de stad en aan de grachten, om een beetje terug te gaan naar de schaal van de stad.'

Dat had er een stuk beter uitgezien als de roosters van roestvrij staal waren geweest, zegt hij. 'Schoon, zoals het bestek in je la. Dat betekent dus dat het glad is, maar door de schaduw in de vakjes, heeft het ook structuur.'

Het was een bijzondere opdracht, zegt hij. Als architect was hij niet alleen verantwoordelijk voor het ontwerp, maar ook voor het stedenbouwkundige gedeelte: was het in harmonie met de stad? 'Dat was, denk ik, een idee van de rijksbouwmeester, Wim Quist. Die stond toen al bekend als iemand die technisch goede en architectonisch mooie gebouwen afleverde. De gemeente stelde zich ook heel welwillend op, ze hadden weinig commentaar. Als de rijksbouwmeester het zei, zal het wel goed zijn, zullen ze hebben gedacht.'

Maar zo ontstond er ook conflict met de architecten van de omliggende gebouwen. Kleijer zag de binnenstraat van het Lipsius als ontmoetingsplek, met een passage die doorliep naar een brug over de Singel, waarna je uit zou komen bij de UB. Die plannen moest hij opgeven. De andere architecten hadden een ontwerp waarbij er twee bruggetjes over de Singel kwamen. Het Lipsius werd daartussen gestopt, met de bruggen aan weerszijden. 'Het ging tussen de twee ontwerpen, en wij moesten uiteindelijk toegeven – daar was ik het niet mee eens.' Daarom kijkt hij op als hij hoort dat het plein een centrale ontmoetingsplek moet worden. 'Nou, die plannen waren er dus al.' Hij staat nog steeds pal achter zijn ontwerp. 'Kijk', zegt hij, 'het is lekker druk. Er is geen grote leegte. Ik denk nog steeds dat het idee van een straat goed werkt.'

ACHTERGROND

VSNU-voorzitter Pieter Duisenberg dook afgelopen april in de Haagse Hofvijver, uit protest tegen de onderfinanciering van het wetenschappelijk onderwijs.

Twee eeuwen terug had hoge werkdruk nog zin

De werklust op de universiteit is altijd al hoog geweest, stelt Leids hoogleraar Herman Paul, die vrijdag spreekt op het symposium *Academische werkdruk in historisch perspectief*. 'Toen corrigeerden hoogleraren op hun sterfbed nog drukproeven, nu krijgen ze administratieve taken die ze als zinloos ervaren.'

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK
FOTO TACO VAN DER EB

Hoe we tegenwoordig denken over werkdruk is een erfenis van de negentiende eeuw, zegt hoogleraar geschiedenis van de Geesteswetenschappen Herman Paul. 'In de vroegmoderne tijd hadden hoogleraren in eerste instantie alleen een onderwijstaak. Onderzoek was nog geen verplichting maar veel meer liefhebberij. Pas rond 1800 moesten geleerden niet uitsluitend goede docenten zijn, maar ook goede onderzoekers.' Daar kwam het begeleiden van promovendi nog bij. 'Door die extra taken kregen ze het ineens veel drukker.'

Het was de tijd dat een belangrijke academische waarde in zwang raakte: productiviteit. 'Van een Duitse hoogleraar uit het eind van de negentiende eeuw was het motto: "Publiceren, publiceren, zo veel en zo snel mogelijk." Dat is nog niet *publish or perish*, maar output werd wel heel belangrijk.'

Daaraan werd nog een belangrijke academische waarde gekoppeld: loyaliteit. 'De wetenschap, daar zette je je eindeeloos voor in, daar offerde je je vrije tijd en gezondheid voor op.'

Paul baseert zich op talloze levensbeschrijvingen, necrologieën en in memoriams van geleerden. 'Op individueel niveau zijn deze bronnen noitro onbetrouwbaar, want over een overleden hoogleraar zeg je geen vervelende dingen, maar ze

'Om wakker te blijven deden professoren hun voeten in een teiltje koud water'

zijn buitengewoon interessant om te weten te komen wat er van hen werd verwacht en welke strategieën zij gebruikten om met de werkdruk om te gaan.' In die bronnen keren steeds dezelfde verhalen terug. 'Geleerden werkten door tot in de kleine uurtjes en zochten de grens op van wat fysiek mogelijk was. Om wakker te blijven deden ze hun voeten in een teiltje koud water, dronken ze elk uur zwarte koffie of strooiden zand in hun ogen of mond. Sommigen liepen urologische problemen op omdat ze niet aan de *call of nature* gehoorzaamden en talloze hoogleraren ontwikkelden oogproblemen omdat ze bij slecht licht bleven lezen.' Het ging zelfs bijna zo ver dat doodgaan moest wijken voor de wetenschap. 'Er waren hoogleraren die op hun sterfbed nog hun laatste drukproeven corrigeerden. Zij leefden letterlijk voor hun werk.' Kri-

तिक op die leefwijze is in de bronnen bijna niet te vinden. 'Het werd niet gezien als een teken van zwakte of *workaholism*, maar als toewijding aan de goede zaak.'

De vraag die Paul zich op het symposium stelt, is: gelden die waarden van productiviteit en loyaliteit anno 2021 nog?

'Productiviteit is een makkelijke: de universiteit is oneindig veel bureaucratischer en massaler geworden, maar nog steeds vinden wij dat een goede wetenschapper productief moet zijn, die veel publiceert en vaak van zich laat horen door middel van valorisatie. Ook al begint die productiviteit nu tegen grenzen aan te lopen, we zien dat deze waarde diep binnen de universitaire gemeenschap is ingesleten.' Maar loyaliteit heeft andere vormen aangenomen ten opzichte van twee eeuwen geleden. 'In de negentiende eeuw zagen de wetenschappers vaak nog nut in wat hen werd opgedragen. Nu krijgen we van de universiteit en subsidiegevers administratieve taken die als zinloos worden ervaren. Denk aan eendeloze verslaglegging van onderzoeksprojecten, of dat ik dit gesprek met *Mare* als valorisatie-activiteit moet doorgeven aan het NWO door middel van een ingewikkeld webformulier. Dat draagt niet bij aan goede wetenschap.'

Die bureaucratische rompslomp heeft gevolgen voor de intrinsieke motivatie, zegt Paul. 'De wetenschapper was vroeger een veel vrijer mens dan tegenwoordig, het was meer een keuze om druk te zijn. Nu is er een spanning ontstaan tussen wat ze willen doen en de taken die de academische gemeenschap hen oplegt. Het maakt uit of je heel druk bent met waar je zelf in gelooft, of met dingen die je daar juist van afhouden.'

Een ander verschil is de verschoven balans tussen werk en privéleven. 'Bijvoorbeeld door verschuivende genderpatronen. Negentiende-eeuwse geleerden verschoonden niet de luiers van hun baby's en schilden ook niet de aardappels in de keuken. Dat deed moeder de vrouw, al dan niet bijgestaan door een meid of knecht. De professor kon zich terugtrekken in zijn studeerkamer. Nu verdelen we de zorgtaken veel eerlijker. Op het moment dat de aandacht voor partner en kinderen in het gedrang komt, vinden we dat een probleem.' Die veranderingen hebben er mede voor gezorgd dat er nu massaal wordt geprotesteerd tegen te hoge werkdruk, denkt Paul. Heel anders was dat twee eeuwen geleden, toen er nauwelijks kritiek werd geleverd. Als de huidige situatie in de negentiende eeuw had bestaan, was er dan ook geklaagd? 'Dat denk ik wel', zegt Paul. 'Die loyaliteit zou toen ook een grens hebben gehad. Negentiende-eeuwers zouden met grote verbazing kijken naar de moderne universiteit. Sterker, ze zouden er nauwelijks een universiteit in herkennen.'

Paul vindt de protesten dan ook begrijpelijk. 'Als je je afvraagt hoe het kan dat de universiteit ondanks chronisch geldgebrek toch nog redelijk functioneert, dan is dat omdat mensen bereid zijn 's avonds en in het weekend door te gaan met hun werk, zelfs als de universiteit dat op papier niet van hen eist.'

De uitdaging is anders te denken over wat een succesvolle wetenschapper is, vindt Paul. 'We zien nu nog steeds een heroïsch beeld van een hoogleraar die ondanks alle druk toch nog in staat is dat ene geweldige boek te schrijven voor een breed publiek. We hebben behoefte aan nieuwe rolmodellen: die van geleerden die nee durven te zeggen en die minder productief durven zijn. We moeten onze loyaliteit leren begrenzen. Afbakenen is niet voor losers. Het is de kunst van het balanceren.'

Symposium *Academische werkdruk in historisch perspectief*.
Vrijdag 8 oktober van 12-16 u. Lokhorstkerk, Pieterskerkstraat 1.
Aanmelden via www.gewina.nl

Psychologie is overspoeld, extra toets om instroom te verlagen

Door het indammen van de toestroom bij de master clinical psychology, dreigen de andere klinische masters te overstromen. Het bestuur stelt daarom op de valreep een extra toelatingstoets in. 'Dit is een noodmaatregel.'

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN

Het probleem begon vorig jaar, toen de master clinical psychology opeens tweehonderd nieuwe studenten had, zeker twintig meer dan de staf aankan. Door de extra werkdruk werden medewerkers ziek, wat de crisis alleen maar verergerde. In februari schreef het bestuur dat er vier docenten waren uitgevallen, en dat 'de signalen van uitputting zorgelijke vormen aannamen'.

Dit jaar zijn de aantallen behapbaar, omdat het bestuur maatregelen nam om studenten te ontmoedigen zich in te schrijven. Maar nu blijkt dat die studenten zijn uitgeweken naar andere specialisaties. De masters clinical neuropsychology (CNP) en child and adolescent psychology (CAP) hebben plotseling veel meer studenten dan normaal. Vooral CNP zit in de knel: daar is het aantal studenten bijna verdubbeld, van 72 naar 135.

'Een waterbedeffect', noemt het bestuur het, tijdens een ingelaste faculteitsraad vorige week. Bovendien wordt gevreesd dat de trend zich volgend jaar doorzet. 'Dat heeft te maken met landelijke dynamieken, maar ook met de komende numerus fixus bij clinical psychology', zegt bestuurslid Kristiaan van der Heijden. 'We zijn bang dat de studenten die daar niet heen kunnen, zich inschrijven voor CNP. Dat kunnen we niet riskeren.'

Als er dan nog meer studenten uitwijken naar de andere masters, betekent dit niet alleen hoge werkdruk, maar ook dat waarschijnlijk niet iedereen een stage kan vinden – en die is bij klinische masters verplicht om af te studeren. 'We kunnen studenten ontmoedigen om zich aan te melden, en eerlijk zijn over dit risico', zegt Van der Heijden. 'Maar we vinden dat we als bestuur ook zelf een verantwoordelijkheid moeten nemen om de studenten te beschermen.' Het bestuur voegt daarom halsoverkop een extra selectieprocedure toe. Studenten moeten een toets maken, en als ze een 7 halen worden ze toegelaten. In eerste instantie was de toets gepland voor zowel CAP als CNP, maar komt er uiteindelijk alleen voor CNP. 'Omdat de meest recente cijfers erop wijzen dat het risico bestaat dat er door zo'n toets te weinig aanmeldingen komen', legt Van der Heijden uit.

Het is een last minute noodgreep, omdat de inschrijvingen op 1 oktober zouden openen. Dat is uitgesteld, zodat er tijd is om de procedure voor te bereiden en de website te updaten. Aankomende studenten kunnen zich nu vanaf 11 oktober aanmelden.

De selectie geldt voor één jaar. Van der Heijden: 'Daarna willen we een numerus fixus voor al onze klinische opleidingen. Dat moet dan nog door het hele proces. Dit is een noodmaatregel.'

@WeekbladMare

Rembrandt van Rijn, De anatomische les van Dr Nicolaes Tulp (1632)
Foto Mauritshuis

Voor artsen is de witte man nog steeds de standaard

Toen een 24-jarige geneeskundestudent van kleur in een lokaal van het Leids Universitair Medisch Centrum alvast wat dingen klaarzette voor haar presentatie vroeg iemand of 'ze het wel kon vinden'. 'Totaal er vanuit gaande dat ik daar niet hoor. Dat ik gewoon geneeskunde studeer, was blijkbaar geen mogelijkheid', zegt de student die vanwege de gevoeligheid van het onderwerp liever anoniem wil blijven. Toen ze een bijbaan in de thuiszorg had was het altijd afwachten hoe mensen gingen reageren. 'Sommige mensen zeggen gewoon echt: "Dit wil ik niet in mijn huis"'. Nu ik coschappen loop in het ziekenhuis gebeurt het soms ook met patiënten. Daar moet je je altijd weer tot verhouden.' Vorig jaar is er bij het LUMC een nieuw 'raamplan artsenopleiding' uitgekomen, een document waarin staat vastgelegd wat geneeskundestudenten moeten hebben geleerd na afloop van hun studie. Het vorige exemplaar stamt uit 2009, en daarin wordt amper gerept over diversiteit of inclusie.

In het nieuwe plan is daar wel meer aandacht voor. En dat is maar goed ook, vinden geneeskundestudenten. Doordat het onderwijs op die gebieden achterloopt, krijgen patiënten nu niet de beste zorg, en door gebrek aan diversiteit krijgen niet-witte, niet-mannelijke studenten daarnaast regelmatig te maken met racisme, seksisme en uitsluiting. De 24-jarige masterstudent zit in het bestuur van de Nederlandse Vereniging voor Medisch Onderwijs, waar ze ook meepraat over *racial bias* in het onderwijs. En daar is nog

een hoop te winnen, vindt ze. Bij het onderwijs over dermatologie, bijvoorbeeld. 'Je krijgt alleen maar voorbeelden van hoe huidziekten zich manifesteren op een witte huid, behalve als het ziektebeeld vooral voorkomt bij mensen van kleur.' In veel casussen en medische kennis is de witte man nog altijd de standaard. 'Er wordt dan gezegd: "Bij een vrouw zie je atypische symptomen." Maar dat zijn eigenlijk typische symptomen voor vrouwen. Die zijn dus alleen atypisch als je de man als uitgangspunt neemt. 'Dat klinkt onschuldig, maar seks- en *racial bias* heeft echt zoveel impact op de behandeling die patiënten krijgen. Er zijn bijvoorbeeld ook nog schrikbarend veel mensen die denken dat zwarte mensen minder pijn voelen en dat ze zelfs letterlijk een dikkere huid hebben. 'En ook de manier van pijn communiceren verschilt per cultuur. Het is belangrijk dat artsen zich daar bewust van zijn. Vrouwen met een migratieachtergrond krijgen bijvoorbeeld minder snel adequate pijnstilling bij de bevaling. Zij worden eerder gezien als theatraal.'

Ook buiten de praktijkruimte worden soms ouderwetse patronen gehanteerd. Geneeskundestudent Eva Verloop (25) was heel verbaasd toen ze tijdens haar coschappen opeens een bepaalde waarde van de nierfunctie van 'mensen van negroïde afkomst' op een andere manier moest berekenen in labuitslagen. 'Biologisch gezien bestaat "ras" helemaal niet', zegt Ver-

Geneeskunde is druk bezig het curriculum inclusiever te maken. En dat is hard nodig, zeggen studenten. 'Er zijn nog schrikbarend veel mensen die denken dat zwarte mensen minder pijn voelen, omdat ze een dikkere huid zouden hebben.'

DOOR SUSAN WICHGERS

loop. 'Er zijn grotere verschillen tussen mensen binnen dezelfde groep, dan buiten die groep. Het is dus een sociaal construct, maar opeens moest ik het wel als vermenigvuldigingsfactor gebruiken.'

Het riep ook allerlei praktische vragen bij haar op, vertelt ze. 'Moet ik kijken naar iemands huidskleur? Moet ik vragen waar iemand vandaan komt, en hoeveel generaties geleden moet dat dan zijn? Hoe moet je dat interpreteren? Frappant dat dat in 2021 nog gebruikt wordt, vind ik.' Uit onderzoek blijkt dat 'ras' of afkomst vaak helemaal niet de oorzaak is van de verschillen, maar dat het eerder te wijten is aan een verschil in leefstijl of sociaaleconomische status. Er zijn meer mensen nodig die je met de neus op dat soort feiten drukken, denkt Verloop. En daarvoor is weer een meer diverse studentenpopulatie nodig.

'Bij veel dingen sta je niet stil als je er zelf niet mee te maken hebt. Het is geen kwade wil, maar je hebt nou eenmaal *biases*. Ik ben zelf niet hetero en daarin vallen mij dus dingen op, bijvoorbeeld in de seksuele anamnese. Als een arts vraagt of je seksueel actief bent, wat is dan de échte vraag? 'Seks wordt nog heel erg gezien als penetratie, terwijl dat niet de enige manier is. Een lesbische vriendin van mij liet een

'Vrouwen met een migratieachtergrond krijgen minder snel pijnstilling omdat ze als theatraal worden gezien'

spiraal zetten. Er werd gevraagd of ze seksueel actief is, dan zou het makkelijker gaan, en zij zei ja. Tijdens het plaatsnemen kwamen ze er pas achter dat hun definitie van seks verschilde. Dat kan dus vervelende situaties opleveren, en daarbij is het nogal gedateerd.'

Bij het LUMC is er inmiddels een projectgroep druk bezig om het onderwijs aan te passen aan het nieuwe raamplan. Sofie van Goor (23) is als student specifiek betrokken bij het onderwerp diversiteit en inclusie.

Het is inderdaad een tweeledig probleem, legt ze uit: het medische onderwijs zelf, en de studentenpopulatie. 'En dat heeft weer heel veel met elkaar te maken.'

'De Leidse universiteit is heel wit en dat zie je ook terug bij geneeskunde', zegt Van Goor. 'Aan het VUmc is bijvoorbeeld veel meer diversiteit. Als jij als student met een niet-Nederlandse achtergrond geneeskunde wil gaan studeren, zul je niet zo snel naar Leiden gaan, want je ziet weinig variatie in studenten. Daardoor krijg je uiteindelijk minder variatie in artsen en docenten, en missen we die blik op het onderwijs ook weer.'

De vraag is dus: hoe verander je dat? 'Deels zit dat in de selectie. Bij ons zijn gesprekken onderdeel van het selectieproces, dan worden dus ook je communicatieve vaardigheden getoetst. Je ziet mensen persoonlijk, daarin zit een *bias*. Bij de VU zijn er geen gesprekken, dat zou verschil kunnen maken.' Daarnaast willen ze zorgen dat studenten niet uitgesloten worden door het onderwijs zelf. Een klein begin zou kunnen zijn om de casuïstiek te veranderen, volgens Van Goor. 'Als er een patiënt met hoofdpijn wordt uitgenodigd, is dat vaak een witte Nederlandse man. Zet daar eens iemand anders neer.'

'Als we een casus over hiv of een soa krijgen, gaat het altijd over een sekswerker of een homoseksuele man, terwijl iedereen hiv of een soa kan oplopen. Andersom zie je nooit een sekswerker die pijn aan de knie heeft.' Er is een cultuurverandering voor nodig, denkt Van Goor, maar ze is ervan overtuigd dat dat gaat lukken. 'Mensen zijn geïnteresseerd, er is aandacht voor. Het had alleen wel wat eerder gekund. Er zijn veel studenten die zich niet prettig hebben gevoeld bij onze opleiding.'

De angst voor oorlog bleek terecht

'Burgers zouden in oorlogstijd als ongedierte worden vergast, voorspelde David van Embden'

Gifgassen die leidden tot een 'folterdood', massabombardementen die steden zouden wegvagen en een 'dodende straal' die dood en verderf zaaide: in de jaren twintig groeide de angst voor een nieuwe wapenwedloop, schrijft historicus Wouter Linmans in *De Oorlog van Morgen*.

DOOR VINCENT BONGERS
ILLUSTRATIE LEO JORDAAN

Het is 1928 en aan de rand van Den Haag lijkt de hel te zijn losgebroken. Infanterie nadert een boerderij die is omgeven met prikkeldraad en barricades. Uit de ramen van de hoeve steken lopen van machinegeweren die beginnen te blaffen.

Verderop maken chauffeur sergeant Haaze en schutter korporaal Molenaar van de 'Commissie Vechtswagen' zich klaar om in te grijpen. Jarenlang had het leger slechts een imitatietank van hout, die vooral een mikpunt van spot was. Daarom had Defensie in 1927 toch maar één echte tank aangeschaft. Oké, het was een relatief klein tankje, gemaakt door Renault. En tja, niet uitgerust met een kanon maar slechts met mitrailleur. Maar toch konden Haaze en Molenaar er aardig wat schade mee aanrichten. 'De tank maakte korte metten met de barricades', schrijft de Leidse historicus Wouter Linmans in *De Oorlog van Morgen* waarop hij net voor de zomer promoveerde. 'Verschillende keren beukte de tank tegen de buitenmuur, totdat er scheuren ontstonden en de bakstenen onder de druk bezweken.'

In de boerderij zit uiteindelijk een groot gat. Plots wordt het stil, het luikje van de tank gaat open en de bemanning vraagt of het zo wel mooi is geweest. Fotografen schieten nog wat foto's, de oefening is voorbij. De in puin liggende boerderij moest toch gesloopt worden en kon mooi gebruikt worden bij een demonstratie.

Na afloop van de Eerste Wereldoorlog waren er grote zorgen, schrijft Linmans. Nederland was gedurende 1914-1918 weliswaar neutraal gebleven, maar vreesde bij een volgend gewapend conflict wel actief betrokken te raken. Het klopt dan ook niet dat men blind was voor gevaarlijke ontwikkelingen in Europa die uiteindelijk tot de Tweede Wereldoorlog leidden. Nederland was geen 'meisjesinter-naat' of 'windstil afgelegen tuin in een omringend landschap van eruptieve aardbevingen en stormen', zoals historicus Hermann von der Dunk ooit schreef.

Uit Linmans uitgebreide onderzoek blijkt dat in tijdschriften, kranten en pamfletten gepubliceerd in de jaren twintig en dertig veel aandacht was voor de afschuwelijke gevolgen die een moderne oorlog zouden hebben. Hoewel de demonstratie met de Renault de kracht van de tank moest tonen, wilden de autoriteiten het volk juist geruststellen dat het waterrijke en drassige landschap hen goed beschermde tegen een aanval met tanks. De Commissie Vechtswagen kreeg dan ook de opdracht de Renault te laten zinken. Haaze werd bij een demonstratie met 'klem geïnstrueerd dat de tank hoe dan ook roerloos ten onder moest gaan – het water moest winnen. Generaal Van Voorst tot Voorst, de commandant van het Veldleger, zou letterlijk hebben gezegd: "Hij moet onderstoven."

Het kostte de nodige moeite maar uiteindelijk lukte het Haaze om zijn tank schuin in een sloot te manoeuvreren zodat het voertuig kantelde en vol liep met water. 'Ik kon zo vanuit het bestuurdersluik m'n handen wassen', verklaarde de bestuurder.

De angst voor een nieuwe oorlog leidde ook tot speculaties over de inzet van de meest vreselijke wapens, massa-

bombardementen die steden geheel verwoestten en het gebruik van gifgas, iets waar soldaten in de Eerste Wereldoorlog al het slachtoffer van waren geworden. Burgers zouden in oorlogstijd als ongedierte worden vergast, voorspelde de pacifistische politicus David van Embden in 1924. Om aan het verschrikkelijke lot van de 'folterdood' te ontkomen was het beter om het leger maar helemaal af te schaffen. Daarom pleitte hij in de Eerste Kamer voor gehele ontwapening. De verdediging van Nederland zou alleen maar meer geweld uitlokken en uiteindelijk resulteren in 'één grootscheepsche uitroeiing van al wat hier leeft'.

Dit was geen discussie in de marge. Op 30 september 1924 werd er een groot openbaar gifgasdebat gehouden in de dierentuin van Den Haag. Van Embden nam het op tegen de voormalige opperbevelhebber van de land- en zeemacht C.J. Snijders die verhalen over grootschalige gasaanvallen 'jammerlijke onzin' vond. De aandacht voor de bijeenkomst was massaal, schrijft de historicus. De 2500 kaarten waren uitverkocht, de zaal zat zo vol dat de balkons onder hun last dreigden te bezwijken. Op het muziekterrein naast het hoofgebouw waren luidsprekers opgehangen. Daar was plaats voor nog eens achtduizend bezoekers.

Tien jaar later bleek de angst voor gifgas zeker niet onzinnig te zijn. Tijdens de Italiaanse veldtocht in Abessinië in 1935 en 1936 werd het massaal gebruikt. 'Piloten vlogen laag over het land en gingen de inheemse bevolking te lijf met mosterdgas dat niet alleen in bommen maar ook door middel van sproei toestellen als een fijne nevel werd verspreid', beschrijft Linmans. 'De Abessiniërs wisten aanvankelijk niet wat hen overkwam. Zij konden niet vermoeden dat die onschuldig ogende dampen zulke vreselijke verwondingen veroorzaakten.'

Chemische wapens werden in de Tweede Wereldoorlog echter heel anders ingezet dan in de decennia daarvoor werd ingeschat. Het gifgas werd een moordwapen in de concentratiekampen, en niet aan het front.

Lang was er in Nederland weinig animo om te investeren in de krijgsmacht. Dat had deels te maken met de economische crisis waarin het land verkeerde, maar ook met de hardnekkige hoop dat neutraliteit ook in een volgende oorlog mogelijk was.

De pacifisten dolven uiteindelijk toch het onderspit. In de jaren 30 leek een oorlog met Duitsland een steeds reëlere mogelijkheid te worden. Militairen melden dan al een tijdje dat alleen water het land niet kan redden. 'In militaire vakbladen, conservatieve tijdschriften en losse brochures waarschuwden officieren voor de gevaren van een strategische overval, de dreiging van luchtlandingstroepen en de massale inzet van tanks', aldus Linmans. 'Als een donderslag bij heldere hemel zou Duitsland kunnen aanvallen.'

In 1935 gaat de politiek uiteindelijk om. Er komt een Defensiefonds van driënvijftig miljoen gulden om de landverdediging weer op peil te brengen. Het zou echter niet voldoende zijn om de Duitsers vijf jaar later tegen te houden. Dat kon het water ook niet.

De sensationeelste sensatie: een dodende straal

Zelfs voor fictieve wapens bestond grote vrees in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw. Sommige machines van terreur spraken zeer tot de verbeelding. 'Zo zou het de Brit Harry Grindell Matthews gelukt zijn om met behulp van een draadloze, onzichtbare energie een benzinemotor stil te zetten, een lamp te laten branden, buskruit tot ontploffing te brengen en kleine knaagdieren te doden.' Deze 'dodende straal' werd al snel gezien als het wapen van de toekomst. Dat idee werd

gevoed door boeken, tijdschriften en films. Zo verscheen er een pulproman met de titel *De moordende straal* en de film *Chandu, de Geheimzinnige* waarin de Egyptenaar Roxor met behulp van een stralingswapen de machtigste man op aarde wil worden. 'Het bioscooppubliek kreeg onder meer een hels visioen te zien waarin Londen en Parijs door dodende stralen met de grond gelijk worden gemaakt', schrijft Linmans. Recensenten lieten zich meeslepen. "Dies zitten

wij een uur lang [...] met gerekte halzen te smullen van de sensationeelste sensatie, gemixt met de meest mysterieuze mysterieuzigheid," schreef een recensent in dagblad *Het Volk*. "De spaanders vliegen er af. Je rilt, wringt handen, houdt adem in en smooit nog net bijtijds een rauwen gil."

Wouter Linmans, *De Oorlog van Morgen*. Prometheus, 320 pgs. € 27,50

Herkansens van voldoende wordt uitgesteld

Het was de bedoeling om dit collegejaar de mogelijkheid om een voldoende te herkansen universiteitsbreed in te voeren. Een paar faculteiten schrok daar zo van, dat de regeling op het laatste moment een jaar is uitgesteld.

DOOR VINCENT BONGERS

Opleidingen hebben zogeheten onderwijs- en examenregelingen (OERen). Daarin staan alle rechten en plichten die studie en studenten hebben. Elk jaar stelt het college van bestuur en de universiteitsraad het zogeheten model-OER vast. Dat is leidend voor de opleidingen.

Dit jaar stond er een bepaling in het model dat het herkansen van voldoende universiteitsbreed regelt. Deze regeling is al jaren de wens van de studentenpartijen in de medezeggenschap.

Bij een aantal faculteiten is het herkansen van voldoende overigens al mogelijk, waaronder bij Rechten. Deze faculteit had wel de nodige maatregelen getroffen om het herkansen niet al te aantrekkelijk te maken, want het is veel extra werk voor docenten. Zo was bijvoorbeeld bepaald dat het laatst behaalde cijfer telt. Alleen: dat mag niet. Het hoogste cijfer telt, en dat zal ook zo geregeld worden in het model. Maar het aantal mogelijkheden om te herkansen is erg beperkt. De afspraak is dat een student slechts éénmalig tijdens de bachelor- of masteropleiding een voldoende mag herkansen.

Maar Rechten en ook andere faculteiten hadden nog meer bezwaren. Het college schrijft namelijk aan de raad dat faculteiten heel laat in het proces met 'niet eerder gemelde problemen in de uitvoering' op de proppen kwamen. Vooral deelttoetsen zijn een probleem: 'Er is een grote differentiatie binnen de univer-

'De raad is niet eens geïnformeerd'

siteit als het gaat om de inrichting en samenstelling van vakken: deze bestaan in veel gevallen uit meerdere deelttentamens, tussentoeetsen, mondelinge tentamens en praktische oefeningen (de laatste zijn uitgesloten van herkansing). Verder verliezen deelttoetsen veelal hun geldigheid aan het einde van het studiejaar als het tentamen als geheel niet is behaald. Ook is het niet altijd mogelijk om alle deelttoetsen te herkansen.' Dat alles kan dan ook nog eens niet goed worden bijgehouden. 'In veel gevallen worden deeltresultaten op dit moment nog niet in uSis geadministreerd wat een automatische controle op het aantal keer dat een student een voldoende mag herkansen beperkt.'

Chaos dus. Daarom besloot het college in de zomer om de regeling een jaar uit te stellen. Zo kregen faculteiten de kans de 'problemen op te lossen'.

De universiteitsraad speelde echter geen rol in het nemen van dat besluit en is daar boos over, bleek tijdens de raadsvergadering vorig week. 'We betreuren het dat het college zonder eerst met de raad te overleggen de stap heeft genomen om de regeling uit te stellen', zei Rassoul Coelen van studentenpartij LVS en voorzitter van de raadscommissie onderwijs en onderzoek. 'De raad is niet eens geïnformeerd voordat het besluit is genomen. Deze procedure druist in tegen het alom onderschreven Leidse harmoniemodel, waarbij de mening van de universiteitsraad als zwaarwegend wordt gezien.'

Rector Hester Bijl erkende dat het fout was gegaan. 'Het had op de weg gelegen om u hierover tijdens het zomerreces te informeren en hierover met u in gesprek te gaan, maar dat is helaas niet gebeurd', schrijft ze. 'Ik bied u hiervoor mijn excuses aan.' Dat gebaar wordt 'gewaardeerd' aldus Coelen. Het is echter wel van belang dat het niet nog een keer zo fout gaat. Verder moet worden voorkomen dat faculteiten pas zo laat bezwaar aantekenen. Wellicht is het beter om langer de tijd te nemen om de uitvoeringsproblematiek eerst zo goed mogelijk in kaart te brengen, stelt de raad, die maandag met het college over de kwestie spreekt.

Het is weer de week van het jaar waarin de wetenschap zich collectief afvraagt wie er met de prijzen vandoor gaat. Wordt de Nobelprijs voor scheikunde dit jaar uitgereikt aan een oude man mét bril, of toch eentje zonder?

De tussenstand op dit moment: drie met bril, vier zonder. Nul anderen. Toen Alfred Nobel het idee voor de naar zichzelf vernoemde prijzen in 1895 liet optekenen in zijn testament, was het idee van de eenzame wetenschapper die als een Isaac Newton op een afgesloten zolderkamer-tje de grootste doorbraken bedenkt al lang en breed achterhaald. Dat Kamerlingh Onnes in 1913 de Nobelprijs ontving, kwam dat niet omdat hij al die jaren solitair had lopen zwoegen op zijn vloeibare

Het hoogst haalbare is allang achterhaald

helium. Juist Kamerlingh Onnes stond erom bekend dat hij een klein leger aan assistenten in zijn lab had werken en bovendien veel internationale gasten uitnodigde om mee samen te werken. Toch liet Nobel optekenen dat elke Nobelprijs maximaal tussen drie personen mag worden gedeeld. Hoewel de kwaliteit van het onderzoek van de laureaten dit jaar ongetwijfeld weer van het hoogste niveau is, lijken de Nobelprijzen meer op een beloning voor wie zo lang mogelijk het bovenste stukje van de apenrots bezet weet te houden. Tel daarbij op dat wetenschappers die al eens eerder een onderscheiding gewonnen hebben bij een nieuwe prijsuitreiking veel waarschijnlijker zijn om opnieuw te winnen (het zogenaamde Mattheus-effect), en je hebt een systeem dat gemaakt is om steeds precies dezelfde mensen te belonen voor iets wat ze al hebben. Sinds Kamerlingh Onnes is samenwerking in de wetenschap alleen maar toegenomen, maar zijn de winnaars nog altijd even oud, man en meestal wit. Misschien is dat waarom er vlak na de bekendmaking van de Nobelprijs al snel foto's verschijnen van de gelukkige winnaar in zijn lab, omringd door een klein bataljon aan promovendi, postdocs en andere onderzoekers die het dagelijkse werk doen, maar lager op de wetenschappelijke ladder staan dan de verheven laureaat. Weet de winnaar eigenlijk ook wel dat hij niet de enige is die geroemd wordt voor het onderzoek en probeert hij met een groepsfoto boete te doen? Hij kan ongetwijfeld ook zien dat de mensen in zijn lab meestal niet zo man, wit of oud zijn als hijzelf. Maar hij heeft wel mooi de gouden penning omgehangen gekregen door de koning van Zweden. Het is leuk om te speculeren wie een Nobelprijs gaat winnen en te leren van het onderzoek, maar laten we alsjeblieft eens verder kijken hoe we goede onderzoekers echt kunnen belonen. En laten we vooral ons idee van het hoogst haalbare in de wetenschap niet meer baseren op de achterhaalde ideeën van een negentiende-eeuwse dynamietfabrikant op zijn sterfbed.

Papyrologen Cisca Hoogendijk en Koen Donker van Heel willen 'alles weten' over het oude Egypte: 'Wat ze deden, en waarom.'

'Als je in iemands archief vier scheidingsaktes vindt, weet je: dat was een lul'

Onleesbare snippers ontcijferen

Verscholen in de universiteitsbibliotheek ligt het Papyrologisch Instituut: een unieke collectie van ruim 2000 jaar oude, vaak incomplete snippers papier gemaakt van Egyptisch riet. 'Hier hebben we met twee mensen op zitten zwoegen, maar we kunnen nog steeds niet ieder woord lezen.'

DOOR MARK REID
FOTO'S MARC DE HAAN

Veertig kanariegele Leidse bijbels: de Papyrologica Lugduno-Batava

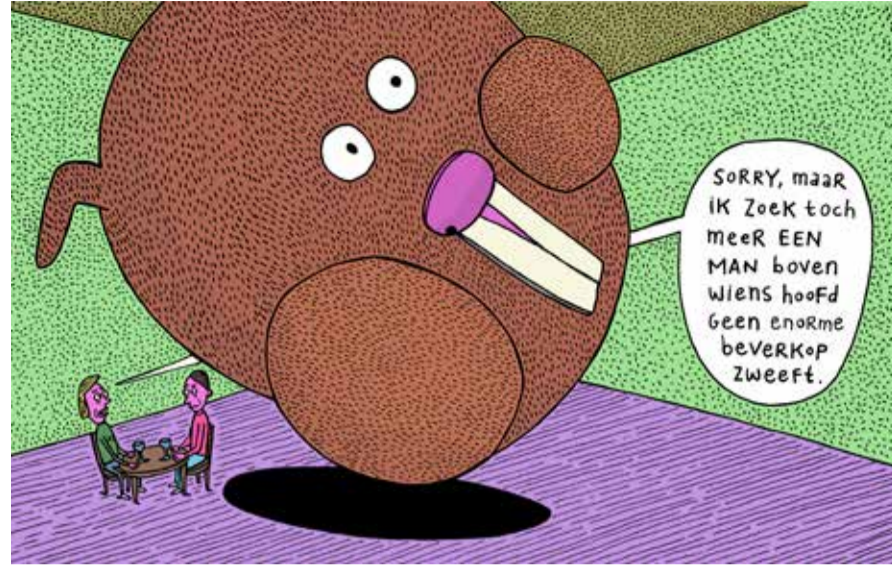
In de kast van het kantoor staat een reeks kanariegele boeken, de *Papyrologica Lugduno-Batava*, het gepubliceerde werk van Leidse papyrologen over de afgelopen decennia. Voor een papyroloog is het werk aan een tekst pas echt af als het netjes uitgegeven in een boek staat, met een vertaling en interpretatie, commentaar over het handschrift, en het liefst ook nog een kleurenfoto en beschrijving van de archeologische context waarin de papyrus is gevonden. De oplage van de *Papyrologica* is een stuk kleiner dan vroeger, het werk wordt op *demand* gedrukt. De uitgever richt zich vooral op bibliotheken die een naslagwerk willen hebben. Toch gaat het werk aan de aankomende veertigste editie stug door. 'Er zullen altijd papyrologen zijn die in de kantlijn willen schrijven', zegt Koen Donker van Heel. Is het met alle moderne middelen niet makkelijker om digitale foto's van de papyri simpelweg online beschikbaar te maken? Cisca Hoogendijk lijkt haast geschokt door dat idee: 'Je kan toch niet alleen het beeld beschikbaar maken? Dat iemand anders dan een jaar bezig is om te kijken wat erop staat? Dat kán niet. De laag informatie die een editie toevoegt, is nodig om het te kunnen begrijpen, ook voor andere papyrologen. Zo'n tekst lees je echt niet zo eventjes. Je moet alles helder uitleggen. Als je grootmoeder de publicatie niet kan begrijpen dan heb je het niet goed gedaan.'

Wie achter in een studiezaal op de eerste verdieping van de UB ooit twee onopvallende deuren heeft gezien, is zonder het misschien te weten langs een plek gelopen waar uniek onderzoek wordt verricht. Achter die deuren liggen de kantoorruimtes van het Papyrologisch Instituut, het enige van zijn soort in Nederland. Hier bestudeert een select clubje wetenschappers papyri, eeuwenoude tekstfragmenten geschreven op papier gemaakt van Egyptisch riet. Door het warme en droge klimaat van Egypte zijn de papyri ontzettend goed bewaard gebleven. 'Dit soort bronnen heb je voor geen enkel ander gebied in de oudheid', vertelt Cisca Hoogendijk, universitair docent Griekse papyrologie, die al 35 jaar bij het instituut werkt. 'Als je iets wil weten uit het Romeinse rijk, en je wil details, moet je bij onze Egyptische teksten zijn.' De collectie van het instituut — eigendom van een aparte stichting, niet van de UB of universiteit — bevat in totaal zo'n duizend stukken. Dat varieert van complete teksten tot kleine fragmenten met maar een paar woorden. De meeste zijn in het Grieks, maar er zitten ook paar teksten bij in een van de andere schriften die in Egypte gebruikt werden, zoals het demotisch en hiëratisch. 'Toen ik met abnormaal-hiëratisch begon waren er maar twee mensen ter wereld die erover publiceerden: een collega van mij en ik', vertelt universitair docent Demotische papyrologie Koen Donker van Heel, de andere vaste medewerker van het instituut. 'Abnormaal-hiëratisch is een cursief schrift dat in het eerste millennium voor Christus in het zuiden van Egypte werd gebruikt. Het lastige

van dit schrift is dat het voortbouwt op iets dan 500 jaar eerder gebruikt werd. Alsof onze notaris schrijft in 15^e-eeuws Nederlands.' Het abnormaal-hiëratisch is uiteindelijk overvleugeld door het praktische demotische schrift uit het noorden van Egypte en raakte in de vergetelheid. Donker van Heel: 'Dit kun je nu wereldwijd alleen in Leiden studeren. Supercool.' Het ontcijferen van een papyrus is een nauwgezet werk. Op Hoogendijks bureau ligt een vergrootglas met ingebouwde lamp, op de computer staan foto's met hoge resolutie. Bij het analyseren van de teksten komt meer kijken dan alleen voorlezen. De papyri, die vaak meer dan 2000 jaar oud zijn, zijn in veel gevallen incompleet, slordig geschreven of in een obscuur schrift. Als voorbeeld pakt Hoogendijk een stuk papyrus uit een doos. 'Dit is ook Grieks, maar dan ontzettend cursief. Hier hebben we met twee mensen op zitten zwoegen en we kunnen nog steeds niet ieder woord lezen. Maar ik wil alles weten over die wereld. Wat ze deden, waarom ze het deden. Daarom doe ik dit werk.' 'De mensen in die tijd waren net zoals wij', vult Donker van Heel aan. 'Er zaten aardige mensen tussen, er zaten rotzakken tussen. Als je de juridische bronnen leest komt er toch een beeld tevoorschijn van hoe iemand geweest zou kunnen zijn. Als je in iemands archief vier scheidingsaktes vindt, dan weet je: dat was een lul.' Hoogendijk: 'We zien teksten van verliefde mensen die schrijven: "Ik wou dat ik kon vliegen zodat ik sneller bij je was." En in het archief van dezelfde persoon vind je een rekening voor boeken voor zijn dochtertje of een kip voor de leraar. Op die manier gaat het leven.' Ook masterstudent egyptologie Cheyenne Cozijnsen (24) raakte gefascineerd door de oude teksten. Voor haar studie is ze bezig met onderzoek naar een spookverhaal uit de collectie van het Rijksmuseum van Oudheden. 'Het is een nogal fragmentarische papyrus, en ook in een lastig handschrift. Het verhaal gaat over een meisje en een geest, maar ik heb nog niet helemaal ontdekt wat de clou

is. Er worden verschillende goden genoemd en spreuken uitgesproken.' Vanwege corona heeft Cozijnsen nog niet de kans gehad de papyri in het echt te zien, maar dat staat wel op de planning: 'Dat ik hier met ongepubliceerd materiaal kan werken is een buitenkansje. Het kost veel zweet en tranen om een tekst te ontcijferen en soms wil je het van je afgooien. Maar het is zo intrigerend, ik blijf erbij terugkomen.' Voor de papyrologen is er de komende jaren nog genoeg werk te verrichten. Sinds Europese archeologen in de negentiende eeuw zijn begonnen met opgravingen in Egypte zijn er tussen de een en twee miljoen papyri gevonden. Het merendeel daarvan is in Grieks, waarvan er de afgelopen eeuw zo'n 75.000 zijn gepubliceerd. En er komen nog altijd nieuwe teksten uit de grond. Bij een opgraving in Athribis in Egypte vinden archeologen elk jaar zo'n 1500 ostraka, beschreven potscherven. 'Voor 99 procent zullen dat belastingkwitanten zijn, dat is stomvervelend werk om uit te zoeken', vertelt Donker van Heel. 'Meneer die-en-die heeft zoveel zilver gebracht voor de zoutbelasting. En dat dan 1500 keer. Die scherven bestuderen kost je drie jaar fulltime werk. Uiteindelijk zie je patronen ontstaan en daar ben ik wel gevoelig voor.' Ondanks de grote hoeveelheid werk die nog te verrichten is lijkt de ruimte voor papyrologen in Leiden te krimpen. De ruime overlegkamer in de UB moest in 2013 plaatsmaken voor meer studieplekken. Het instituut huist nu in twee kleine kantoorruimtes. Alle boeken mochten gelukkig wel om de hoek blijven staan. Hoogendijk kan de invloed van haar werk relativeren: 'Hoe belangrijk is het dat we een lijst met landbouwapparaten uit Egypte in de tweede eeuw na Christus publiceren? Je moet daarin wel reëel blijven. Maar je moet het ook niet als hobbyisme zien, onze teksten zijn een serieuze bron voor de oude geschiedenis. Ik kan er mee leven dat het een klein vak is, maar niet dat het steeds kleiner wordt. Toen ik begon te studeren werkten hier zeven mensen. Nu zijn het Koen en ik, en een student-assistent.' Toch heeft Hoogendijk vertrouwen in de toekomst: 'Er moet een papyroloog Grieks zijn om de colleges te geven en de collectie te beheren. Ik heb goede hoop dat er wel een opvolger gaat komen.'

MARETJES

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van 4.500 euro te boven gaan.

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week bijles en huiswerkbegeleiding op verschillende locaties of bij de leerling thuis. Leiden-Noord, 13 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. *Engels, groep 8. **Voortgezet onderwijs:** *Nederlands, Engels, brugklas. *Wiskunde, Engels, brugklas. *Wiskunde A, 3 havo. *Wiskunde, 2 en 3 havo en 4 mavo.

*Natuurkunde, 3 havo. *Natuur- en scheikunde, 3 havo. **Leiden-Zuid**, 5 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. *Ook hulp gevraagd bij organisatie van de bijles, één of twee middagen per week. Onderwijswinkel Arubapad 2 (Het Gebouw), ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekooen@owwleiden.nl.

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi-commerciële instanties. De prijs voor een Maretje-extra is €23,- incl. BTW voor elke vijfendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet B.V., postbus 20, 2040 AA Zandvoort, telefoon 023-5714745. E-mail: Zandvoort@bureauvanvliet.com

COLOFON

Mare: Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071-527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 10.000

Hoofredactie: Frank Provoost
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie: Vincent Bongers
vbongers@mare.leidenuniv.nl
Anoushka Kloosterman
a.s.kloosterman@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl
Mark Reid
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Susan Wichgers
s.wichgers@mare.leidenuniv.nl
Pim Bakx (stagiair)
pimfbakx@gmail.com

Medewerkers: Vera Arntzen | Remco Breuker | Omar Ghaly | Maia de Quay | Olaf Leeuwis

Fotografie: Taco van der Eb | Marc de Haan

Illustraties: Bas van der Schot | Bandirah | Silas.nl

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg, joostmarcellis.nl

Drukwerk: Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties: Bureau van Vliet B.V.
Postbus 20 2040 AA Zandvoort,
Telefoon 023 - 571 47 45
E-mail sales@bureauvanvliet.com
<https://bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad>

Redactieraad: Kutsal Yesilkagit (voorzitter) | Frank Israel (vice-voorzitter) | Alexander Pleijter (secretaris) | Marije van den Berg | Marijke van Broekhoven | Willem van der Does | Annemarie Drahmann | Nour Eldin Emarra | Dion Latten | Zoë van Litsenburg | Roel van Niekirk | Frank Rensen | Marten Jesse Pot | Hermelijn Smits

LAMME LEIDSE MEMES

CULTUUR

Bloed in het bos en het geluid van vuisten

De Vlaamse fotograaf Sebastian Steveniers documenteerde veldslagen van hooligans. Zijn beelden zijn nu te zien op het International Photo Festival Leiden. Maar hoe kwamen ze tot stand?

DOOR PIM BAKX

Zo'n twintig opgepompte boomstammen van mannen met kortgeschoren koppen lopen door een bos, op zoek naar de tegenstander. Ze zijn gehuld in *scrumcaps* (hoofdbeschermers voor rugby'ers) van de Decathlon, bitjes om tandverlies te voorkomen en lichtgewicht bokshandschoenen: klaar voor de strijd.

Na een veldslag van twee minuten ("KOM OP, SLO-PENI!") worden de knock-out geslagen slachtoffers van de grond geraapt, de handen geschud en drinken beide groepen samen een biertje bij het eerstvolgende tankstation.

Sebastian Steveniers, fotograaf voor de Vlaamse krant *De Standaard*, legde het vast in zijn serie *Bos-fights*. Vier van zijn foto's werden geselecteerd voor de vijfde editie van het International Photo Festival Leiden (IPFL) en zijn tot eind deze maand te bewonderen langs de Singelparkroute.

Dat de harde kern voetbalhooligans elkaar voor, na of tijdens een wedstrijd te lijf gaat, is niet per se nieuw. Maar de manier waarop is wel sterk veranderd. Nadat (de omgeving van) stadions steeds strenger zijn beveiligd en hogere straffen en langdurige stadionverboden gelden, transformeerden traditionele knokpartijen in *freefights*: stiekeme afspraken van rivaliserende groepen in gelijke aantallen, buitenom de wedstrijden, voor een wetteloos wedstrijdje vechten in het bos. Criminoloog Henk Ferwerda startte in 2017 een onderzoek naar vechtafspraken tussen Nederlandse voetbalhooligans van 'vrijwel iedere profclub'. 'Dat gebeurt nog steeds', zei hij dit jaar in het *AD*. 'Altijd onder de radar.'

Alleen is de vraag: hoe kwam Steveniers' fotodocumentaire tot stand? Zelf vertelde hij begin dit jaar bij de talkshow *Beau* over zijn bekroonde fotoserie, die toen te zien was op het Rotterdam Photo Festival. 'In 2016 moest ik Antwerp FC volgen vanwege een

kans om naar de eerste klasse te gaan. Ik speelde al langer met de gedachte om iets te maken met hooligans, ik ben zelf ook Antwerp-supporter.' Als 'een jongen met een zwarte zonnebril' hem een filmpje laat zien, ontstaat het idee. 'Wat ik daar zag was een hoop chaos, het geroep van mannen, het geluid van vuisten. Dat vond ik wel interessant.'

Maar volgens de Belgische justitie is er meer aan de hand. In april 2018 viel de politie Steveniers' huis binnen en confisqueerde daar het gros van zijn beeldmateriaal. Reden: zijn vermeende betrokkenheid bij de gevechten, waarvan de fotograaf beweert dat hij ze uitsluitend documenteerde. 'Daar schoven ze mij een blad voor met allemaal dingen waar ze mij van betichtten', verklaarde hij in *Beau*. 'Ze geloofden mij niet. Mijn geesteskind, mijn baby, is afgepakt.' Op 26 mei velde de rechtbank in Antwerpen haar oordeel: het verweer van Steveniers is 'volstrekt ongelofwaardig' en 'het feit dat men ook artistieke of journalistieke bedoelingen heeft bij het plegen van strafbare feiten, neemt op zichzelf het strafbaar karakter ervan niet weg'. De fotograaf krijgt een voorwaardelijke celstraf van twee jaar voor de organisatie van en deelname in zijn eigen gevechten.

Steveniers zegt zelf de vechters misschien wel eens te hebben aangemoedigd voor beter beeldmateriaal, maar 'op de opnames is te horen hoe beklagde hen toeroept: "Komaan gasten! Vermoorden! Vermoorden! Antwerp hooligans!"' Daarnaast maakt hij een groepschat aan (*Antwerp United*) waar hij oproept 'om "low profile" te blijven gelet op onder meer het nieuwe "bosseizoen" dat voor de deur staat'. Uit beelden van het 'mislukte' gevecht tegen Club Brugge, omdat laatstgenoemde op de vlucht sloeg, blijkt Steveniers zelf 'slagen, stampen en kniestoten' te hebben uitgedeed.

Het einde van de zaak is nog niet in zicht. De raadsman van Steveniers, Omar Souidi, volgens *De Stan-*

'Als de slachtoffers van de grond zijn geraapt worden handen geschud en drinkt iedereen samen een biertje'

daard' de brutaalste advocaat van ons land', verklaarde na de rechtszaak: 'Hij heeft zijn job gedaan, niet meer dan dat. Wereldwijd zijn er heel wat lofbetuigingen zijn richting uitgekomen. Maar die lof ontbreekt vandaag op het justitiepaleis in Antwerpen. Wij gaan met hem het vonnis overlopen, en hoger beroep is zeer waarschijnlijk.'

Herhaaldelijke pogingen van *Mare* om Steveniers om commentaar te vragen waren tevergeefs. Jan De-sloover, chef van de beeldredactie van *De Standaard* laat desgevraagd weten dat het hoger beroep pas in 2022 zal plaatsvinden. 'Als hij daar niet zijn gelijk krijgt, stapt hij naar het Europees Hof. Het is een belangrijke zaak, de eerste waarbij een journalist veroordeeld wordt voor zijn eigen werk. Er zijn wat fouten gemaakt door Steveniers, maar hij had zijn werk niet kunnen maken als hij het helemaal braaf volgens de regels had gedaan.'

'Er zijn wel meer foto's controversieel'

'Wij tonen werk van de ingezonden fotografen die zijn geju-reerd', zegt Caroline Rijs, secretaris van het International Photo Festival Leiden. 'Op het moment van de selectie, januari 2020, was dit verhaal bij ons eerlijk gezegd niet bekend. Wij houden ons verre van politieke agenda's. Er zijn misschien wel meerdere foto's controversieel. Het is vooraansnog zijn woord tegen het woord van justitie. Als blijkt dat hij vijf kinde-ren heeft vermoord, is het een ander verhaal. Het is een zaak die gaande is en hij gaat in hoger beroep. Als blijkt dat er echt iets aan de hand is, zullen we overleggen, maar ik zie op dit moment vanuit onze kant daar nog geen reden toe.'

‘Rome ging op rood, dus gold: get out of here!’

DOOR PIM BAKX
FOTO TACO VAN DER EB

Huis: l’Hôpital Wallon
Adres: Papengracht
Grootte: 30m²
Kost: 350 euro, inclusief huurtoeslag
Huisgenoten: 11

Waarom staat er een gigantische ridderhelm op je kast?
‘Die heb ik gekregen op mijn 21-diner van mijn Njord-dispuut Vanir – ook vanwege mijn achternaam. Het is een wijnkoeler, maar ik heb hem vooral voor de show. Hij komt uit 1973.’

Op de gevel van jullie huis staat ook een jaartal, 1892, en “Hôpital Wallon”, hoe zit dat?

‘Het was vroeger een ziekenhuis, daarna een gemeentehuis en na de oorlog in 1946 is het een studentenhuus geworden. Pas in de jaren zestig is het opgesplitst en werden het twee losse studentenhuizen, een mannen- en een vrouwenhuus. Op een gegeven moment is de Rapenburgzijde gekocht door reünisten van Minerva.’

En zit jij hier allang?

‘Ik woon hier nu sinds begin 2017, maar vorig jaar had ik mijn kamer kort in onderhuur omdat ik in Rome zat voor een uitwisseling. Heel leuk, maar uiteindelijk ben ik er maar zes weken geweest vanwege corona. Het was de regio waar

het begon, dus we zijn daar half geëvacueerd. Het was zoiets van: dit gebied gaat op rood, get out of here!’

‘Dat masker komt uit Venetië, daar was ik vlak voordat corona insloeg, tijdens carnaval. Het is daar echt insane. Mensen zijn echt veel leiper verkleed dan in Nederland, met prachtige maskers en volledig gestylede outfits. Dit ding is eigenlijk een beetje de skere variant van het typische Venetiaanse masker.’

Welk schilderij hangt daar?

‘Het heet Maya Party en het is gemaakt door “B. Long”, maar als je hem opzoekt vind je honderden verschillende versies die allemaal net iets anders zijn. Het gaat om een niet-bestaand persoon. Ik kan bijvoorbeeld dat schilderij namaken en dan de Maya iets dunner of dikker schilderen, en dan mag ik er ook “B. Long” onder zetten. Misschien maak ik er zelf nog ooit eens eentje, met vingerverf ofzo.’

Heb je nog meer gekke souvenirs?

‘Ik heb een didgeridoo uit Australië en een koffiemaker uit Ethiopië. Het is alleen echt niet te drinken: zo’n kruik als deze pleuren ze vol met koffie en heet water, maar het is zo sterk dat je meteen naar de wc moet rennen als je één slok neemt. In Marokko heb ik veel te veel betaald voor een koffiekannetje. Ik ben niet zo’n goede afdinger. Ik vrees dat ik daardoor wel vaker word opgelicht.’

Het lijkt wel alsof je heel de wereld rondreist.

‘Ik ben in het buitenland opgegroeid: eerst in Maleisië, daarna vertrokken we naar Oman. Op mijn elfde gingen we weer terug naar Nederland. Daar komt mijn fascinatie voor verschillende culturen vandaan.’

‘Ik zou het heel gaaf vinden om in Zuidoost-Azië te wonen, in Kuala Lumpur of Singapore. Misschien in de vorm van een uitwisselingstraject voor een toekomstige werkgever. Ik ben nu bijna afgestudeerd, dus ben benieuwd wat voor helm ik als afstudeercadeau krijg.’

COLUMN | OMAR GHALY

Een stille mars voor alle gevallen fietsen

Verleden weekend was het weer tijd voor de jaarlijkse overname van de Leidse binnenstad voor het grootste volksfeest boven de rivieren. Iedere Leidenaar heeft zo zijn eigen ritueel dat bij de derde van oktober horen. De één kan de reveille niet missen, de ander zou er niet aan durven denken het jaarlijkse optreden van Barry Badpak over te slaan. Ikzelf heb ook zo mijn eigen ritueel.

Iedere 2 oktober pak ik in de ochtend mijn fiets en loop ik naar het station om hem daar te stallen. Ik woon midden in het crisisgebied dat in de volksmond ook wel ‘kermis’ heet en als ik geen voorzorgsmaatregelen zou nemen, dan zou

mijn fiets ofwel gestolen, ofwel onherkenbaar verminkt worden.

Dit ritueel breid ik ieder jaar een beetje uit. Zo ontbijt ik eigenlijk steevast met een berlinerbol, de kraam staat immers toch voor mijn voorkeur. Ik overweeg om volgend jaar een select gezelschap uit te nodigen om mee te lopen. Als een stille mars voor alle gevallen fietsen tijdens Leids Ontzet. Volgens mij is dit hoe tradities geboren worden. Op mijn weg terug kijk ik met gebaagte ogen uit. De kermis is hoe ik me voorstel dat Geert Wilders Nederland graag zou zien. De mensen lopen naar Wimpies Prijzenpaleis waar de schlagermuziek uit de geluidsinstallatie knalt.

Daar kunnen ze dan een malafide spel spelen dat je niet kan winnen maar af en toe toch op een wonderbaarlijke manier resulteert in een prijs, bijvoorbeeld een schattige eendenkuffel. Die kunnen ze dan een navenant schattige naam geven als, ik zeg maar wat: *Mr. Duckling*, en dan kan iedereen weer vrolijk naar huis.

Vrolijk zijn de mensen sowieso met 3 oktober. Later op de avond zie ik steeds

meer groepen mensen die in een wel erg jolige bui zijn. Het zijn zonder uitzondering groepen jongens, meestal een stuk of zes, die allemaal net een paar drankjes te veel op hebben.

Als je de onderlinge gesprekken af luistert zijn het vooral klachten over hoe duur de drankjes die ze te veel op hebben wel niet zijn. En er is er altijd één die, wijs als hij is, zijn vrienden berustend toeknikt en zegt: ‘Ja, drie-oktoberprijzen hè?’ Waarna de simpelste ziel van het hele clubje van treurnis en om ook wat te zeggen te hebben maar *Ik Ga Zwemmen* van Mart Hoogkamer inzet. Het resultaat is voor eenieder die in een straal van vijf kilometer van de binnenstad woont te horen.

Normaal wordt mijn kamer overspoeld door de herrie van podia met versterkte muziek, dit jaar niet toegestaan door de gemeente. Toch kwam ik ook nu weer aan mijn muzikale trekken. Terwijl ik in mijn fauteuil zat uit te rusten van alle opgedane indrukken, hoorde ik een trompet in de verte. Er werd een soulful deuntje gespeeld. Ik begon zowaar een beetje mee te deinen, onbewust was ik aan het genieten. Toen herkende ik de melodie. *Ik Ga Zwemmen*. Mart Hoogkamer. Het koor zatlappen begon al snel mee te zingen.

OMAR GHALY is student Egyptologie

‘De kermis is hoe ik me voorstel dat Geert Wilders Nederland graag zou zien’